

Anna Pawłowska

ARTETERAPIA W SZKOLE

Innowacja pedagogiczna
programowo-metodyczno-organizacyjna

Musica animae levamen – muzyka jest lekarstwem dla duszy. „Muzyka zmniejsza stres, łagodzi strach, dodaje energii i poprawia pamięć. Muzyka sprawia, że ludzie są mądrzejsi”
Triada terminologiczna: muzyka – muzykoterapia – dydaktyka dowodzi, iż z muzyki można czerpać nieograniczenie wiele, dzięki niej można się uczyć, bawić i być szczęśliwym, a to wydaje się w obecnych czasach niezwykle pożądane.
(J. Vos, *The Music Revolution*, Learning Web., Auckland 1999)

Nazwa szkoły: Szkoła Podstawowa nr 28 im. 4pp Czwartaków w Kielcach

Autor: Anna Pawłowska

Temat: Arteterapia w szkole

Przedmioty: zajęcia świetlicy szkolnej, muzyka, plastyka

Rodzaj innowacji: programowo-metodyczno-organizacyjna

Data wprowadzenia: 01.09.2021

Data zakończenia: 25.09.2022

Zakres innowacji:

Adresatami innowacji są uczniowie klas 0-3 oraz klas 4-8. Czas realizacji obejmuje cały rok szkolny 2021/22 z możliwością jej kontynuowania w następnych latach. Zajęcia dla klas 0-3 odbywać się będą w ramach zaplanowanych zajęć świetlicy szkolnej, systematycznie w każdym tygodniu zgodnie z autorskim programem innowacji. Projekty dedykowane klasom 4-8 realizowane będą w ramach lekcji muzyki i plastyki, zajęć wspierających pozalekcyjnych dla uczniów wyrażających chęć uczestniczenia w takiej formie wsparcia.

Niniejsza innowacja ma na celu wspieranie sfery emocjonalnej uczniów, wykorzystując w tym celu elementy arteterapii: muzykoterapię, choreoterapię, plastykoterapię, chromoterapię, choreoterapię, bajkoterapię, filmoterapię)

Motywacja wprowadzenia innowacji:

Innowacja *Arteterapia w szkole* jest moją odpowiedzią na założenia podstawy programowej, w której czytamy, że:

Muzyka jest szczególną dziedziną sztuk pięknych, która stymuluje wielostronny, harmonijny i całościowy rozwój ucznia. Poprzez realizację wszystkich jej funkcji: wychowawczej, poznawczej, kształcącej, kompensacyjno-terapeutycznej, estetycznej, integrującej, ludycznej i kreatywnej, przyczynia się do kształtowania osobowości młodego człowieka otwartego na świat i wyzwania, które niesie współczesność. Zadaniem muzyki jest przede wszystkim rozwijanie wrażliwości, wyobraźni i kreatywności uczniów. Nie do przecenienia jest również znaczenie emocjonalne muzyki, które niesie aktywne muzykowanie i jej percepcja. Emocjonalność stanowi istotny czynnik kształtujący rozwój ucznia i determinujący postrzeganie siebie, innych ludzi i świata. Edukacja muzyczna, która z uwagi na swą specyfikę, doskonali percepcję słuchową, sferę emocjonalną, wrażliwość estetyczną i ekspresję twórczą, w kształceniu zintegrowanym jest codziennym elementem zajęć. Muzykowanie wspiera motywację do działań grupowych oraz wpływa na nastrój uczniów, co ma wielkie znaczenie w procesie organizacji grupy. Dzieci, mając naturalną potrzebę wyrażania swych doznań wewnętrznych, wykorzystują do tego techniki plastyczne, muzykowanie i taniec.

OPIS INNOWACJI

I. WSTĘP

Wśród treści programowych edukacji muzycznej, określonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, nie występują wyraźnie sprecyzowane zalecenia prowadzenia określonych zajęć z zakresu muzykoterapii. Powody przemawiające za wprowadzaniem do szkoły muzykoterapii dotyczą głównie wpływania na efektywność pracy umysłowej uczniów poprzez wyciszenie ich stanów nerwowych, odreagowywanie napięć przez działania relaksujące, stymulowanie koncentracji uwagi i pamięci. Na terenie szkoły spotykamy dzieci o zróżnicowanym stopniu znerwicowania, a częstotliwość występowania takich objawów zależy od wielu czynników, takich jak postawy rodziców, nauczycieli oraz od sytuacji stresowych w szkole. Podstawowym warunkiem stworzenia uczniom możliwości nauki bez stresu powinno być zadbanie przez nauczyciela o klimat sprzyjający spokojnej nauce, a ważnym czynnikiem sprzyjającym likwidacji napięć może być muzyka. Moim zdaniem, nowoczesne nauczanie powinno uwzględniać wykorzystywanie różnych form terapeutycznego oddziaływania sztuki, w szczególności muzyki, w celu kształtowania w uczniach pozytywnych stron osobowości. Wielu nauczycieli przedmiotów takich jak *muzyka*, *plastyka*, a także specjalistów z zakresu *nauczania zintegrowanego* i terapii pedagogicznej wykazuje zainteresowanie wprowadzeniem do swojej pracy dydaktycznej i wychowawczej elementów muzykoterapii. Muzyka jest pojmowana bowiem jako specyficzny środek dla poprawy zdrowia i higieny życia codziennego, jako środek chroniący przed przeciążeniami zarówno uczniów, jak i nauczycieli. Pod pojęciem muzykoterapii najczęściej rozumie się swoiste lecznicze oddziaływanie muzyki na organizm i osobowość człowieka. Może być wykorzystywana w różnych dziedzinach medycyny, w edukacji i socjoterapii. Przydatna jest zarówno w profilaktyce zdrowia psychicznego i chorób cywilizacyjnych, w stymulacji rozwoju, w terapii zaburzeń emocjonalnych, jak i rehabilitacji psychomotorycznej. Muzykoterapia wspólnie z choreoterapią, biblioterapią i terapią przez sztuki plastyczne zaliczana jest do arteterapii, która wykorzystuje rozmaite formy kontaktu ze sztuką do celów profilaktyki i leczenia.

W związku z długotrwałą izolacją uczniów spowodowaną pandemią i koniecznością zdalnego nauczania, a także na podstawie wieloletnich obserwacji moich uczniów zauważyłam, że uczniom najbardziej brakuje umiejętności relaksacji, ale także możliwości swobodnego wyrażania swoich emocji, frustracji, lęków, napięć. Główną przyczyną opracowania innowacji *Arteterapia w szkole* była chęć wsparcia uczniów naszej szkoły, bowiem muzyka odpowiednio dobrana do potrzeb może działać uspokajająco lub pobudzająco, może sprzyjać ujawnianiu emocji przy pomocy komunikacji werbalnej a także niewerbalnej, przy pomocy dźwięku, gestu i ruchu. Sztuka może też przenosić człowieka w świat marzeń lub wspomnień, a więc pozwala uaktualniać wiele przeżyć.

II. ZAŁOŻENIA OGÓLNE

Innowacja skierowana jest do uczniów klas 0-3 i 4-8 wyrażających chęć wzięcia udziału z zajęciach organizowanych w ramach jej realizacji.

Główne założenia pracy na innowacyjnych zajęciach zakładają wykorzystanie elementów arteterapii w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej z uczniami.

Autorski program *Arteterapia w szkole*, na którym oparta jest niniejsza innowacja zakłada wykorzystanie koncepcji pedagogicznej Celestyna Freineta, której jednym z najważniejszych elementów i podstawą całego procesu kształcenia jest swobodna ekspresja dziecka, która zaspokaja jego naturalną potrzebę wypowiedzenia się, komunikowania się z innymi i przekazywania swoich emocji, uczuć, nastrojów. Jednocześnie pozwala odreagować napięcie, stres, co przybliża ją do działań z zakresu muzykoterapii, czy arteterapii. Niewątpliwie siłą koncepcji Freineta jest dopuszczenie, a nawet zachęcanie jej autora do dokonywania przez nauczyciela swoich ulepszeń, wprowadzania nowych rozwiązań i działań. Koncepcja freinetowska jest koncepcją otwartą, jest w niej miejsce na nowatorskie pomysły i nowe środki dydaktyczne. Może być wykorzystywana przez nauczyciela w różnym środowisku dydaktycznym, mogą być też wykorzystywane tylko jej elementy.

Sztuka ma służyć ogólnemu rozwojowi młodego człowieka. Wychodząc naprzeciw temu zadaniu, podjęłam próbę połączenia jej dziedzin: muzyki, plastyki, literatury, filmu. Propozycja zajęć artystycznych w formie przeze mnie zaproponowanej w mojej ocenie doskonale służy realizacji powyższych założeń ogólnych. Planując i organizując pracę w pierwszej kolejności wyznaczyłam sobie główne cele do realizacji i przewidziałam formy ich realizacji. Proponując formę percepcji muzyki połączonej z działaniem plastycznym pragnę rozbudzić kreatywność myślenia, twórczą wyobraźnię uczniów oraz rozbudzić ich entuzjazm wynikający z procesu tworzenia.

Pragnąc poprawić skuteczność procesu edukacyjnego, postanowiłam włączyć do codziennej pracy dydaktycznej działania innowacyjne. Mam świadomość, że moim obowiązkiem jest nie tylko uczyć podstawowych pojęć, podawać gotową wiedzę, kształcić zdolności i umiejętności uczniów, ale również przekazać swoim podopiecznym wiedzę „jak się uczyć, jak radzić sobie z problemami oraz jak pracować w grupie i z grupą”. Chcąc zatem stawać się coraz bardziej skutecznym nauczycielem, wykorzystuję innowacyjne strategie działania, metody, formy kształcenia i środki dydaktyczne. Ich dobór uzależniam ściśle od celów jakie planuję realizować w ramach zajęć artystycznych, oraz od indywidualnych możliwości każdego ucznia. Celowość wykorzystania aktywizujących form kształcenia wynika z faktu, że najwięcej zapamiętujemy wtedy, gdy sami działamy – gdy jesteśmy aktywni. Aby zatem umożliwić uczniom poznawanie przez działanie, staram się stworzyć jak najwięcej sytuacji bogatych w przeżycia artystyczne, które będą w pełni angażowały szeroko rozumianą aktywność ucznia.

Rozwój młodego człowieka jest nierozdzielnie związany z jego aktywnością, a kontakt ze sztuką tej aktywności wręcz wymaga. Formy tej aktywności mogą być oczywiście bardzo różnorodne. Przykładem dostrzegania konieczności stymulacji różnorodnych form aktywności dzieci w sytuacji kontaktu z muzyką są idee zawarte w klasycznych metodach E. Jaques-Dalcroze'a, C. Orffa i Z. Kodaly'a. Ich autorzy

wykazują wyraźny związek pomiędzy aktywizacją procesu kształcenia a rozwojem różnych kompetencji muzycznych ucznia. Zatem różne formy aktywności artystycznej są podstawą do stymulacji rozumienia i emocjonalnego przeżywania muzyki. Zaproponowana przeze mnie forma aktywnego słuchania muzyki, łącząca w sobie słuchanie muzyki z równoczesnym działaniem plastycznym, ruchem z muzyką, graniem na instrumentach muzycznych, w mojej ocenie prowadzi do tego, że uczeń przewyższa swą aktywnością na zajęciach nauczyciela, co potwierdza walor tej formy jako strategii aktywizującej.

III. CELE INNOWACJI

Korzystając z możliwości proponowania nowych rozwiązań edukacyjnych pragnę realizować główne cele edukacyjne, wykorzystując elementy arteterapii w codziennych działaniach dydaktyczno-wychowawczych.

CEL GŁÓWNY

Wspieranie sfery emocjonalnej i psychicznej uczniów, poprzez organizację zajęć dydaktyczno-wychowawczych wykorzystujących elementy arteterapii (muzykoterapii, plastykoterapii, chromoterapii, choreoterapii, bajkoterapii i filmoterapii), mającej trzy podstawowe funkcje:

- ✓ korekcyjną, służącą odzyskaniu równowagi psychicznej uczniów, poprzez rozładowywanie frustracji, zmniejszanie lęków, ułatwianie komunikacji z innymi ludźmi, budowanie pozytywnego nastawienia do świata, zmniejszanie poziomu agresji, podnoszenie samooceny, itp.;
- ✓ edukacyjną, służącą wzbogacaniu życia wewnętrznego uczniów, zdobywaniu nowych umiejętności, poszerzaniu wiedzy;
- ✓ rekreacyjną, gdyż zajęcia z arteterapii mogą być wspaniałym sposobem na spędzenie wolnego czasu, po prostu formą relaksu.

CELE SZCZEGÓŁOWE

1. Zapoznanie z różnymi formami aktywizacji ruchowo-muzycznej przynoszącymi poprawę nastroju, radość i swobodną zabawę.
2. Usprawnianie niektórych zaburzonych funkcji percepcyjnych i motorycznych, np. koncentracji uwagi, planowego działania.
3. Rozwijanie integracji dzieci i poprawa komunikacji w grupie rówieśniczej.
4. Likwidacja doraźnych napięć psychofizycznych i przeciążeń stresowych przez zastosowanie metody relaksacji w edukacji (stresujące klasówki, testy, dyktanda, oceny, niepowodzenia szkolne, lęki).
5. Ujawnienie twórczych dyspozycji artystycznych (muzycznych, plastycznych, aktorskich) obudzenie spontaniczności w działaniu artystycznym.
6. Zrytmizowanie i zdynamiczowanie organizmu dziecka wobec niedostatku ruchu fizycznego w szkole oraz poprawienie koordynacji ruchowej.
7. Nauczenie techniki autorelaksacji w celu opanowania m.in. tremy szkolnej, osiągnięcia stanu odprężenia, relaksu, odpoczynku.

IV. METODY I FORMY

1. *Rytmy, dźwięki i piosenki* - zajęcia muzyczno-ruchowe z elementami muzykoterapii dla klas 0-3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Anna Pawłowska)
2. *Bajki Grajki* – słuchowiska muzyczne z elementami bajkoterapii dla klas 0 -3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Anna Pawłowska)
3. *Muzyczne rozmowy o emocjach* z elementami muzykoterapii dla klas 0-3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Anna Pawłowska)
4. *Kolorowo o emocjach* – zajęcia plastyczne z elementami chromoterapii dla klas 0-3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Anna Pawłowska)
5. *Sztuka, że szok* – zajęcia plastyczne rozwijające kreatywność z elementami plastykoterapii dla klas 0-3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Anna Pawłowska)
6. *Po prostu tańcz* – zajęcia taneczne z elementami choreoterapii dla klas 0-3 w ramach zajęć świetlicy szkolnej (prowadzenie: Agnieszka Staniec)
7. Prezentacje filmowe z elementami filmoterapii dla klas 0-3 i 4-8 (prowadzenie: Anna Pawłowska)
8. *Muzyka, która leczy* - projekt edukacyjny dla klas 4-8 w ramach zajęć wspierających i szkolnych obchodów Międzynarodowego Dnia Muzykoterapii (prowadzenie: Anna Pawłowska)
9. *Gdy sztuka przynosi ukojenie* - projekt edukacyjny dla klas 4-8 w ramach szkolnych obchodów Światowego Dnia Sztuki (prowadzenie: Anna Pawłowska)
10. *Malowana muzyka* – zajęcia artystyczne dla klas 4-8 w ramach wsparcia psychologiczno-pedagogicznego (prowadzenie: Anna Pawłowska)

V. PRZEWIDYWANE OSIĄGNIĘCIA (korzyści wdrożenia innowacji)

Uczniowie:

1. Zdobywają umiejętności radzenia sobie z napięciami emocjonalnymi, stresem w sposób kreatywny.
2. Wykorzystują możliwości jakie daje muzyka (wprowadza w stan odprężenia, likwiduje lęk, wywołuje nastrój, czaruje swoim klimatem, jest źródłem natchnienia, twórczej wyobraźni)
3. Wyrażają własne emocje w twórczy sposób, opisują powstałe przeżycia.
4. Są inspirowani do aktywności muzycznej, plastycznej, tanecznej.
5. Uczą się radzenia sobie ze stresem, zmęczeniem psychicznym, poprzez rozładowywanie napięć emocjonalnych w twórczy sposób.

Nauczyciel:

Przed nauczycielem wychowania muzycznego stoi zadanie ukształtowania wrażliwości dziecka i pokierowanie tak procesem dydaktycznym, aby dziecko które w nim systematycznie uczestniczy w konsekwencji polubiło muzykę i w przyszłości się nią żywo interesowało. Wychodząc naprzeciw tym wymaganiom jakie stawia przede mną współczesny system wychowania muzycznego sformułowałam program pracy, który jest podstawą pracy z dziećmi w ramach zajęć muzyczno-ruchowych wykorzystujących elementy arteterapii w szkole, ze szczególnym uwzględnieniem muzykoterapii.

VI. TEMATYKA ZAJĘĆ - RYTMY, DŹWIĘKI I PIOSENKI

Zagadnienia zostały opracowane w oparciu o podstawę programową kształcenia ogólnego dla II etapu edukacyjnego. Są one kontynuacją nauczania zintegrowanego w obszarze edukacji muzycznej, plastycznej, polonistycznej; uzupełniają ją i poszerzają. Przewidziano realizację 40 bloków tematycznych dla klas 0-3.

WRZESIEŃ

Muzyczne rozmowy o emocjach - EMOCJE

Kolorowo o emocjach – KOLORY

1. Wokół nas wszystko gra. Świat pełen dźwięków
2. Zegarowa muzyka. W pracowni mistrza zegarmistrza
3. Odgłosy ulicy. Bezpieczna droga do szkoły. Bajka Grajka *Pinokio*
4. Muzyka jest wszędzie. Nasze małe instrumenty

PAŹDZIERNIK

Muzyczne rozmowy o emocjach - STRACH

Kolorowo o emocjach – POMARAŃCZOWY

5. Bajka o Piosence i nutkach. Zeszyt do muzyki
6. Muzyka płynąca z lasu. Leśne głosy
7. Skarby jesieni. Jesienne zbiory
8. Jesienne muzykowanie. Kolorowa jesień

LISTOPAD

Muzyczne rozmowy o emocjach - SMUTEK

Kolorowo o emocjach – CZARNY

9. Bajki śpiewograjki. Bajki Grajki: *Kopciuszek, Czerwony Kapturek*
10. Klucz do muzyki. Nasze polskie ABC
11. Kolorowy deszcz. W deszczowym rytmie.
12. Śpiewanki usypianki. Bajka Grajka *Kubuś Puchatek*

GRUDZIEŃ

Muzyczne rozmowy o emocjach – RADOŚĆ

Kolorowo o emocjach - BRĄZOWY

13. Muzyczny kącik z zabawkami. Grające zabawki
14. Muzyczne prezenty. Czekamy na świętego Mikołaja
15. Czas kolędowania. O kolędach gawęda
16. W krainie słodyczy. Bajka Grajka *Dziadek do orzechów*

STYCZEŃ

Muzyczne rozmowy o emocjach - ZŁOŚĆ

Kolorowo o emocjach – BIAŁY

17. Zimowa muzyka. Tańczący śnieg
18. Karnawał zwierząt. Słuchowisko *Muzykalny słoń*
19. Polka dla babci i dziadka
20. Zabawy z Panią Zimą. Bajka Grajka *Królowa Zima*

LUTY

Muzyczne rozmowy o emocjach – MIŁOŚĆ

Kolorowo o emocjach – CZERWONY

21. Fantazja i magia w muzyce. Bajka Grajka *Alicja w Krainie Czarów*
22. Muzykalne podwórko. Kocia muzyka
23. Wszystko gra. Wielka rodzina instrumentów
24. Zaproszenie na koncert. Dostojny fortepian

MARZEC

Muzyczne rozmowy o emocjach - ZAZDROŚĆ

Kolorowo o emocjach – SZARY

25. Muzyka Pana Chopina. Frycek opowiada
26. Precz, zła zimo. Przybywaj, piękna wiosno
27. Powitalny koncert. Słuchowisko *Piotruś i Wilk*
28. Piosenka wielkanocna. Przepis na mazurek

KWIECIEŃ

Muzyczne rozmowy o emocjach - WSTYD

Kolorowo o emocjach – RÓŻOWY i FIOLETOWY

29. Malowanie muzyki. Obrazki z wystawy
30. Głos – instrument niezwykły. Parę słów do mikrofonu
31. Bal na łące – wiosenny walc kwiatów. Kwiatowa wróżka.
32. Po prostu tańcz. Zabawa w balet. Bajka Grajka *Brzydkie kaczątko*

MAJ

Muzyczne rozmowy o emocjach - WSTRĘT

Kolorowo o emocjach - ZIELONY

33. Symfonia zwierząt. Wycieczka do ZOO. Wielka orkiestra symfoniczna
34. Księża muzyki. Bajka Grajka *O krasnoludkach i sierotce Marysi*
35. Muzyczny prezent dla mamy. Kuchenna orkiestra
36. Cudowne dziecko muzyki. Ucho do klasyki. Bajka o Mozarcie

CZERWIEC

Muzyczne rozmowy o emocjach – WYRAZY TWARZY

Kolorowo o emocjach – ŻÓŁTY i NIEBIESKI

1. Kącik dziecięcy. Wszystkie dzieci nasze są
2. Piosenki na powitanie lata. Bajka Grajka *Przygody Piotrusia Pana*
3. Płyną nuty, gra muzyka. Zaczynam grać
4. Wakacyjna piosenka. Niech żyją wakacje.

VII. LITERATURA POMOCNICZA

- Thomas Stegemann, Marion Hitzeler, Monica Blotevogel *Arteterapia dla dzieci i młodzieży. Muzykoterapia, choreoterapia, terapia sztuką*,
Lidia Gruse, Ewa Cichoń *Arteterapia – sztuka, która leczy*, WSiP 2008
Wiesław Karolak *Arteterapia dla dzieci i młodzieży. Scenariusze zajęć*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2019
Anna Pikała, Magdalena Sasin *Arteterapia. Scenariusze zajęć*,
Opracowanie zbiorowe *Arteterapia w działaniu. Propozycje warsztatów i działań arteterapeutycznych*
Alina Arciszewska-Binnebesel *Twórcze podróże plastyczne. Wykorzystanie sztuki w terapii i arteterapii*
Bogusław Janiszewski *Emocje. To, o czym dorośli ci nie mówią*,
Magdalena Hinz *Narysu emocje. Ćwiczenia w rozpoznawaniu i nazywaniu stanów emocjonalnych*
Susanna Isern *Uczuciometr Inspektora Krokodyla. Rozpoznaj, zmierz i kontroluj swoje uczucia*, Copyright Wydawnictwo JUKA, Warszawa 2018
Autorzy zebrani *Wszystkie kolory świata*, Wydawnictwo Agora, Warszawa 2021
Janina Stadnicka *Terapia dzieci muzyką, ruchem i mową*, WSiP, Warszawa 1998
W akademii muzyki, MAC Edukacja 2008
Elżbieta Frotowicz *Aktywny uczeń w świecie muzyki*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2008
Anna Pawłowska *Sztuka. Rytm, dźwięki i piosenki – klasa 1*, MAC Edukacja, Kielce 2014
Anna Pawłowska *Muzyka. Rytm, dźwięki i piosenki – klasa 2*, MAC Edukacja, Kielce 2015
Joanna Szejnabis-Zdyb, Anna Pawłowska *Słucham i gram*, MAC Edukacja, Kielce 2010
Nuria Trias, Susana Perez, Luis Filella *150 rytmicznych zabaw dla dzieci. Spotkanie z muzyką*, Grupa Wydawnicza PUBLIKAT S.A, Poznań
Michał Libera, Michał Mendyk *Muzyka. Możesz usłyszeć zygzaki, krajobrazy i archidźwięki*, Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2017
Sebastian Cichocki *S.Z.T.U.K.A. szalenie Zajmujące Twory Utalentowanych i Krnąbrnych Artystów*, Wydawnictwo Dwie Siostry, Warszawa 2015
Jan Brzechwa *Bajki Samograjki*, Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1989
Jan Brzechwa, Jan Marcin Szancer *Pan DoReMi i jego siedem córek*, Wyd. ALFA, Warszawa 1995
Lidia Bajkowska *Bajka o Piosence i Nutkach - muzyka dla najmłodszych*, PWN 1995
Lidia Bajkowska *Nutki z Królestwa Muzyki*, Wydawca Fundacja Edukacja z Wartościami, Warszawa 2020
Paweł Romańczuk, Dorota Hartwich *Małe instrumenty grają Chopina. Fenomen toy piano. Radość eksperymentu*, Wydawnictwo FORMAT, 2010
Lidia Kućmierz *Frycek opowiada*, PWM, Kraków 2010
Michał Rusinek *Mały Chopin*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2018
Joanna Wiśnios *Bajka o Mozarcie*, PWM, Kraków 2017
Ucho do klasyki. Wolfgang Amadeusz Mozart, Wydawnictwa: Agora i Widnokrąg, 2017
Ucho do klasyki. Fryderyk Chopin, Wydawnictwa: Agora i Widnokrąg, 2017
Sergiusz Prokofiew Piotruś i Wilk. *Muzyczna bajka dla dzieci*, DUX
Anna Czerwińska-Rydel, Marta Ignerska *Wszystko gra*, Warszawa 2011
Wanda Chotomska *Muzykalny słoń*, Wydawnictwo MUZA SA, Warszawa 2014
Dan Brown *Symfonia zwierząt*, Wydawnictwo DEBIT, Katowice 2020
Mary Richards, David Schweitzer *Historia muzyki dla dzieci*, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2021
David Hockney, Martin Gayford *Historia obrazów dla dzieci*, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2018
Urszula Smoczyńska-Nachtman *Muzyka dla dzieci*, WSiP 1992
Jacek Cygan *Moje piosenki dla dzieci*, AWM
Danuta i Karol Jagiełło *Piosenki, zabawy i tańce dla dzieci*, cz. I, II, III, IV
Katarzyna Komińska *Malowana muzyka*, GRAFIKON 2004
Maria Dąbrowska, Jadwiga Grafczyńska *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*, WZ 1969
Katarzyna Cedro (przekład) *Księga muzyki*, Wydawnictwo Paweł Skokowski, Lublin 2001
Gra planszowa *Bim Bom*, GRANNA, 2010
Płyta CD *Śpiewanki pokazywanki*, Wydawnictwo Muzyczny domek, Warszawa 2012
Płyta CD *Hopsanki zabawianki*, Wydawnictwo Muzyczny domek, Warszawa 2010
Płyta CD *Bawimy się w balet*, Wydawnictwo Muzyczny domek, Warszawa
Płyta CD *Gimnastyczne figle muzyczne*, Wydawnictwo Muzyczny domek, Warszawa 2011
Płyta CD *Małe nutki*, Wydawnictwo Muzyczny domek, Warszawa 2019

Płyta CD Romuald Ławrowski, Zbigniew Nowak *Muzyczne animacje. Aktywne słuchanie, przeżywanie, rozumienie muzyki przez dzieci*, DUX
 Płyta CD *Smykofonia. Mozart. Zabawa i edukacja muzyczna*, Warner Music Poland, 2015
 Płyta CD *Smykofonia. Dvorak. Zabawa i edukacja muzyczna*, Warner Music Poland, 2015
 Płyta CD *Smykofonia. Musorgski. Zabawa i edukacja muzyczna*, Warner Music Poland, 2015
 Płyta CD *Smykofonia. Grieg. Zabawa i edukacja muzyczna*, Warner Music Poland, 2015
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Wolfgang Amadeusz Mozart*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Ludwig van Beethoven*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Fryderyk Chopin*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Balet*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Antonio Vivaldi*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Mistrzowie dzieciom. Johann Strauss*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Obrazki z wystawy*, Magic Records, 2017
 Płyta CD *Claude Debussy Kącik dziecięcy*, ACCORD SONG
 Płyta CD *Jacek Cygan. Mała Złota Kolekcja. Laleczka z saskiej porcelany*, Pomaton EMI, 2000
 Płyta CD *Gawęda*, Agencja Artystyczna MTJ
 Płyta CD *Majka Jeżowska A ja wole moją mamę*, Tonpress, 1986
 Płyta CD Leszek Gęca *Tańce integracyjne w pracy z grupą, cz. I i II*, KLANZA, Lublin 2004
 Płyta CD Agata Świątoń, Paweł Osicki, Ignacy Jan Wiśniewski *EMOCJE*, Warszawa 2019
 Płyta CD Agata Świątoń *KOLORY*, Warszawa 2017
 Bajki Grajki *PINOKIO*, Polskie Nagrania MUZA, 1978
 Bajki Grajki *PRZYGODY PIOTRUSIA PANA*, Polskie Nagrania MUZA, 1978
 Bajki Grajki *KRÓLOWA ZIMA*, Polskie Nagrania MUZA, 1976
 Bajki Grajki *CZERWONY KAPTUREK*, Polskie Nagrania MUZA, 1961
 Bajki Grajki *ALICJA W KRAINIE CZARÓW*, Polskie Nagrania MUZA, 1975
 Bajki Grajki *KOT W BUTACH*, Polskie Nagrania MUZA, 1987
 Bajki Grajki *KOPCIUSZEK*, Polskie Nagrania MUZA, 1963
 Bajki Grajki *ŚPIĄCA KRÓLEWNA*, Polskie Nagrania MUZA, 1964
 Bajki Grajki *KSIĘŻNICZKA NA ZIARNKU GROCHU*, Polskie Nagrania MUZA, 1974
 Bajki Grajki *KUBUS PUCHATEK*, Polskie Nagrania MUZA, 1983
 Bajki Grajki *BRZYDKIE KACZAŃKO*, Polskie Nagrania MUZA, 1971
 Bajki Grajki *JASŃ I MAŁGOSIA*, Polskie Nagrania MUZA, 1966
 Bajki Grajki *KRÓL BUL*, Polskie Nagrania MUZA, 1981
 Bajki Grajki *NOC U WEDLA*, Polskie Nagrania MUZA, 1972
 Bajki Grajki *DZIADEK DO ORZECHÓW*, Polskie Nagrania MUZA, 1989
 Bajki Grajki *TOMCIO PALUCH*, Polskie Nagrania MUZA, 1978
 Bajki Grajki *O KRASNOLUDKACH I SIEROTCE MARYSI*, Polskie Nagrania MUZA, 1976
 Bajki Grajki *PLASTUSIOWY PAMIĘTNIK*, Polskie Nagrania MUZA, 1981
 Bajki Grajki *O DWÓCH TAKICH CO UKRADLI KSIĘŻYC*, Polskie Nagrania MUZA, 1976
 Płyty DVD *Miniatury filmowe do muzyki klasycznej*, Wydawca TVP S.A.
 Płyta DVD Joanna Tomkowska *Tańczące dźwięki*, Telewizyjna Agencja producencka TAP1
 Płyta DVD Kinga Lewandowska *Warsztaty z muzykoterapii dziecięcej*, Gdańsk 2005
 Płyta DVD, Film *W głowie się nie mieści*, Disney PIXAR
 Płyta DVD, Film *Pinokio*, Kino Świat
 Płyta DVD, Film *Minionki*, Illumination Entertainment
 Płyta DVD, Film *Balerina*, GAUMONT
 Płyta DVD, Film *Charlie i fabryka czekolady*, Warner Bros. Pictures
 Płyta DVD, Film *Sing*, Illumination Entertainment
 Płyta DVD, Film *Toy Story*, Disney PIXAR
 Płyta DVD, Film *Piotruś i Wilk*, SEMAFOR
 Płyta DVD, Film *August Rush*, Kino Świat

VIII. ŚRODKI DYDAKTYCZNE

W ramach realizacji programu *Arteterapia w szkole* wykorzystywane będą następujące pomoce dydaktyczne: pianino, odtwarzacz CD, komputer, głośnik, nuty piosenek, płyty z literaturą muzyczną, podkładami instrumentalnymi piosenek, tańcami, słuchowiska muzyczne, słuchowiska Bajki Grajki, instrumenty perkusyjne z zestawu Orff'a, rekwizyty, tj. tarcze, obręcze, piłki, szarfy, woreczki, zabawki, ilustracje plastyczne, zdjęcia, emblematy, opaski, plansze, kredki, kartki rysunkowe, gry tematycznie nawiązujące do treści muzycznych, kredki, farby, przybory malarskie, książki o tematyce muzycznej, karty pracy ucznia.

IX. EWALUACJA

W celu uzyskania informacji zwrotnej nauczyciel przeprowadzi:

- ✓ rozmowy grupowe i indywidualne z uczniami klas 0-3,
- ✓ badanie wykorzystujące technikę barometru nastroju,
- ✓ ankietę wśród uczniów klas 4-8.

Szczegółowa analiza wyników ankiety, przeprowadzonych rozmów pozwoli ocenić stopień realizacji zamierzonych celów. Działania te pozwolą wyciągnąć wnioski, ewentualnie zmodyfikować metody i formy pracy oraz sposób organizacji zajęć, by podjąć decyzję o możliwości kontynuacji innowacji i zaplanować pracę w kolejnym roku szkolnym. Wszystkie wyniki i uwagi zostaną opracowane w sprawozdaniu z realizacji programu innowacji oraz udostępnione Dyrekcji szkoły.

X. SPODZIEWANE EFEKTY

Wpływ na uczniów:

- ✓ Wychodzenie naprzeciw emocjonalnym potrzebom uczniów; wspieranie ich w obszarze rozumienia i radzenia sobie z emocjami.
- ✓ Rozwój kompetencji interpersonalnych uczniów.
- ✓ Wpływanie na efektywność pracy umysłowej uczniów poprzez wyciszenie ich stanów nerwowych, odreagowywanie napięć przez działania relaksujące, stymulowanie koncentracji uwagi i pamięci.

Wpływ na pracę szkoły:

- ✓ Podnoszenie jakości pracy szkoły poprzez wsparcie działań nauczycieli nauczania zintegrowanego w obszarze wychowania artystycznego dzieci oraz wychowawców w obszarze
- ✓ Rozwój kompetencji społecznych uczniów.
- ✓ Poprawa skuteczności procesu edukacyjnego poprzez włączanie do codziennej pracy dydaktycznej działań innowacyjnych.

XI. PODSUMOWANIE

Innowacja realizowana na podstawie autorskiego programu *Arteterapia w szkole* ma na celu zaprezentowanie prozdrowotnych korzyści płynących z żywego kontaktu ze sztuką. Wśród wielu czynników wpływających na ogólny rozwój dziecka to właśnie sztuka, a zwłaszcza muzyka odgrywa bardzo ważną rolę. Przeżycia emocjonalne związane z percepcją muzyki i wykonywaniem zadań muzycznych mają wyraźny wpływ na rozwój dyspozycji psychicznych i emocjonalnych dziecka, a jego wrażliwość i uzdolnienia muzyczne zaczynają się kształtować już we wczesnym dzieciństwie. Gdy zaczyna się kształtować świadomość muzyczna dziecka, nie potrafi ono jeszcze tego uzewnętrznić. Warto dlatego rozpocząć wychowanie muzyczne dziecka możliwie najwcześniej. To, co dziecko zdobywa w ciągu pierwszych kilku lat życia jest prawie równoważne z tym, co dziedziczy.

Do podstawowych zadań wychowania estetycznego należy budzenie i kształtowanie trwałych potrzeb kontaktu ze sztuką i poznawanie jej przez kształcenie percepcji oraz ekspresji artystycznej. *Sztuka, jak żaden inny środek wychowawczy, towarzyszy człowiekowi przez całe życie.* Wychowanie estetyczne powinno być procesem ciągłym, obejmującym całe życie człowieka. Pedagogowie wyznaczają sztuce istotną rolę w rozwoju dziecka. To sztuka, w tym muzyka ma równoważyć zagrożenia jakie niesie człowiekowi współczesna cywilizacja.